

Chapter 29

Community of Practice in Uralic Studies (COPIUS), www.copius.eu

Introduction to Mari

Jeremy Bradley, jeremy.moss.bradley@univie.ac.at

Last updated 30 November 2021

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Grammar

1–2. -дымЕ ‘un-, -less’

Infinitive		Verbal stem	Negative participle
лудаш (-ам)	to read	луд-	
тунемаш (-ам)	to learn	тунем-	
кочкаш (-ам)	to eat	кочк-	
лекташ (-ам)	to leave	лект-	
возаш (-ем)	to write	возо-	
илаш (-ем)	to live	иле-	
келшаш (-ем)	to agree	келше-	
каяш (-ем)	to go	кае-	

Denominal:

вер ‘place’	
тул ‘fire’	
йӱр ‘rain’	

1–2. -дыме ‘un-, -less’

Infinitive		Verbal stem	Negative participle
лудаш (-ам)	to read	луд-	луддымо
тунемаш (-ам)	to learn	тунем-	тунемдыме
кочкаш (-ам)	to eat	кочк- (> коч-)	кочдымо
лекташ (-ам)	to leave	лект- (> лек-)	лекдыме
возаш (-ем)	to write	возо-	возыдымо
илаш (-ем)	to live	иле-	илыдыме
келшаш (-ем)	to agree	келше-	келшыдыме
каяш (-ем)	to go	кае-	кайыдыме

Denominal:

вер ‘place’	вердыме
тул ‘fire’	тулдымо
йӱр ‘rain’	йӱрдымӱ

1–2. -дыме ‘un-, -less’

a) Negative participle as an attribute

Verb	Participle	Example	
тунемаш (-ам)	тунемдыме	тунемдыме йылме	unlearned language
ужаш (-ам)	уждымо	уждымо сүрет	unseen picture
лүдаш (-ам)	лүддымө	лүддымө салтак	fearless soldier
пыташ (-ем)	пытыдыме	пытыдыме поянлык	unending wealth
колташ (-ем)	колтыдымо	колтыдымо серыш	unsent letter
үдаш (-ем)	үдыдымө	үдыдымө пасу	unsown field
шупшаш (-ам)	шупшдымо	тамакым шупшдымо ен	person that does not smoke tobacco
лияш (-ям)	лийдыме	эмлаш лийдыме черле	incurable patient

1–2. -дыме ‘un-, -less’

a) Negative participle as an attribute

Ўстембалне <u>почдымо</u> серыш-влак кият.	Unopened letters are lying on the table.
Ыштен <u>шуктыдымо</u> паша эрлалан кодеш.	The work that was not finished will remain for tomorrow.
Тиде мылам ойлен <u>моштыдымо</u> куан.	This is to me a joy I cannot express.

1–2. -дымЕ ‘un-, -less’

b) Negative participle as a predicate

Ачий пеш <u>лүддымө</u> ыл’е.	My father was quite fearless.
Пел мogyржо <u>шиждыме</u> лие.	Half his/her body went numb.
Тыште шуко книга ал’е <u>луддымо</u> .	A lot of books here haven’t been read yet.

1–2. -дымЕ ‘un-, -less’

c) Negative participle > noun via conversion

<p><u>Лүддымым</u> тўня йөрата.</p>	<p>Fortune favors the bold. (lit. Life loves the fearless.)</p>
<p>Ава изи <u>ўдыржым</u> туныкта: «<u>Палыдыме</u> дене уремыште ит кутыро!»</p>	<p>The mother is teaching her little daughter: “Don’t talk to strangers in the street!”</p>
<p>Лүдшө йоча умылаш <u>лийдымым</u> ойла.</p>	<p>The frightened child says something incomprehensible.</p>

1–2. -дымЕ ‘un-, -less’

d) Negative participle as verbal noun

Анян пашам <u>ыштыдымыжым</u> ужын , вуйлатыше тудым шке декше ўжыктен.	Seeing that Anya was doing no work, the manager had her called to his office.
Тиде йодыш нерген жапыштыже <u>шоныдымылан</u> көра неле ситуацийыш логалынна.	We got into a difficult situation because we did not think about this matter in time.

1–2. -дыме ‘un-, -less’

e) Privative (denominal) adjectives

Лу ий жапыште <u>пашадыме</u> ег кок пачаш шукемын.	The number of unemployed people doubled over ten years.
Театр ончылно <u>мучашдыме</u> кужу <u>черет</u> вучен шоген.	An endless long line was waiting in front of the theater.
<u>Йолдымо</u> йолан лиеш, <u>шинчадыме</u> шинчан лиеш.	Where there’s a will, there’s a way. (lit. The legless will have legs, the eyeless will have eyes.)

3. Non-finite verbal forms as subjects

a) Infinitives

Тидын нерген <u>йодышташ</u> сай огыл.	It's not good to ask questions about this.
Поктен <u>колташ</u> вашке лиеш, <u>ўжын</u> <u>кондаш</u> йөсө.	It's easy to drive somebody away, it's hard to lure them back.
Мөнгыш <u>каяшна</u> ласка лиеш.	Our trip home will be peaceful.

3. Non-finite verbal forms as subjects

b) Participles

Марий Эл Республикыште кум арня <u>лийме</u> мылам моткоч келшен.	I liked being in the Republic Mari El for three weeks.
Тыге <u>ойлыметат</u> шарнымашышкешынген кодын.	The way you talked engraved itself in my memory.
Вöдырын <u>ончалмыжат</u> юалгын коеш.	Vödyr's look seems indifferent.
Йот йылмым <u>палыдымем</u> илышыштем шуко чаракым ыштен.	Not knowing any foreign languages has created many obstacles in my life.
Университетым тунем <u>пытарыдымыда</u> мо дене кылдалтын?	With what is the fact that you did not finish university connected?

3. Non-finite verbal forms as subjects

c) Nominalizations

Ече дене коштмаш таза лияш
полша.

Skiing helps you be healthy.

4. Relative clauses and local clauses

Strategy 1: Participles

колыштмо мут	the word (which has been/was/is) heard
налме пöлек	the present (which has been/was/is being) bought
книгам лудшо йоча-влак	children (who are) reading/who have read a book
пашаш вашкыше туныктышо	teacher (who is) hurrying/who hurried to work
рашемдыдыме йодыш	matter which has not been clarified
возыдымо серыш	letter that has not been written
ыштышаш паша	work which must/will be done
толшаш уна	guest who will/must/should come

Strategy 2: Relative pronoun кудо 'which'

Nominative	кудо	which, that, what, who
Genitive	кудын	of which, of that, of what, of whom
Dative	кудылан	to which, to that, to what, to whom
Accusative	кудым	which, that, what, whom

4. Relative clauses and local clauses

Relative clause	Equivalent participial construction
мут, кудым колыштыт мут, кудым колыштыныт	
йодыш, кудым рашемден огытыл	
паша, кудым ышташ күлеш паша, кудым ышташ тўналыт	

4. Relative clauses and local clauses

Relative clause	Equivalent participial construction
мут, кудым колыштыт мут, кудым колыштыныт	колыштмо мут
йодыш, кудым рашемден огытыл	рашемдыдыме йодыш
паша, кудым ышташ күлеш паша, кудым ышташ тўналыт	ыштышаш паша

4. Relative clauses and local clauses

Айдемым, <u>кудын оксаже шуко</u> , «поян» маныт.	A person who has a lot of money is called “rich”.
Рвезе, <u>кудылан пөлекым пуэныт</u> , пеш куанен.	The young boy to whom the present was given was quite happy.
Тиде ораште книга-влак, <u>кудым лудаш огеш кӱл</u> .	This pile contains books which need not be read.

4. Relative clauses and local clauses

Айдемым, <u>кудын оксаже шуко</u> , «поян» маныт. (Көн оксаже шуко, тудым «поян» маныт.)	A person who has a lot of money is called “rich”. (He who has a lot of money is called rich.)
Рвезе, <u>кудылан пөлекым пуэныт</u> , пеш куанен. (Пөлекым налше рвезе пеш куанен.)	The young boy to whom the present was given was quite happy. (The young boy that got a present was quite happy.)
Тиде ораште книга-влак, <u>кудым лудаш огеш кӱл</u> . (Тиде орасе книга-влакым <u>лудаш огеш кӱл</u> .)	This pile contains books which need not be read. (The books in this pile need not be read.)

4. Relative clauses and local clauses

Local clauses etc.:

<p><u>Кузе ила, туге чия, кузе чия, туге ила.</u></p>	<p>You dress like you live and you live like you dress.</p>
<p>Яра жап <u>годым тунемше-влак тўрлө яллашке коштыт,</u> <u>кушто нуно шке шинчымашыштым терген кертыт.</u> (Яра жап <u>годым тунемше-влак тўрлө яллашке коштыт.</u> <u>Тушто нуно шке шинчымашыштым терген кертыт.</u>)</p>	<p>In their free time the students visit different villages, where they can test their knowledge.</p>
<p><u>Тудо кечым, кунам марийже сар гыч пörтылын,</u> Вера кока кызытат сайын шарна. (<u>Марийжын сар гыч пörтылмө кечым Вера кока</u> <u>кызытат сайын шарна.</u>)</p>	<p>Vera still remembers the day well on which her husband returned from the war.</p>

Words and word usage

1. семын

a) 'like, as'

Марий-влак мемнам <u>уло кумылын</u> <u>уна семын</u> онченйт.	The Maris were happy to treat us as guests.
Йыван Кырлям калык <u>тушман</u> <u>семян</u> поген налыныт.	Yyvan Kyrlya was arrested as an enemy of the people.
<u>манме семын</u>	as they say, as the saying goes

1. семын

b) 'according to, in accordance with'

<p><u>Вийже, уш-акылже семын</u> мемнан дене пашам муын огыл, садлан кугурак олаш кудалын.</p>	<p>(S)he found no work here that suited his/her abilities and intellect, so (s)he went to a bigger city.</p>
<p>Тудо перфекционист: чылам <u>шоньмыжо семын</u>, шүдө процентлан ышташ тырша.</p>	<p>(S)he's a perfectionist: (s)he tries to do everything the way (s)he planned it, (s)he always tries to give a 100%.</p>
<p><u>Кертме семын</u> тылат полшаш тўналам.</p>	<p>I'll help you as much as I can.</p>

1. семын

c) 'as' (temporal)

Жап эртыме <u>семян</u> чыла начар мондалтеш.	Everything bad is forgotten as time goes by.
Паремме <u>семян</u> Верукын весела кумылжо эркын пörтылын.	As she got better, Veruk's good mood returned.

1. семын

d) 'in a ... manner' (optionally with Px)

Тиде проблемым <u>түрлө семын</u> решатлаш лиеш.	This problem can be solved in different ways.
<u>Семынет</u> иле, мый тетла туныкташ ом түнал.	Live how you want to live, I won't try to teach you anymore.
Мый <u>шке семын/семынем</u> ыштем, тый <u>шке семын/семынет</u> , а вара тагастарена, көн йөнжө сайрак ыл'е.	I'll do it my way and you do it your way, later we'll compare whose method was better.

1. семын

e) 'to oneself' (with Px)

<u>Семынем</u> шонышым.	I thought to myself.
Студент-влак шып шинчат: <u>семинышт</u> экзаменлан материалым ушештарат.	The students are sitting silently, going through the material for the exam in their minds.

2. кодшо, эртыше ‘last’, толшаш, шушаш ‘next’

кодшо арня ~ эртыше арня	(the) last week	толшаш арня шушаш арня ~	(the) next week
кодшо арнян ~ эртыше арнян	(in the) last week	толшаш арнян ~ шушаш арнян	(in the) next week
кодшо ий ~ эртыше ий	(the) last year	толшаш ий ~ шушаш ий	(the) next year
кодшо ийын ~ эртыше ийын	(in the) last year	толшаш ийын ~ шушаш ийын	(in the) next year
кодшо шыже ~ эртыше шыже	(the) last fall	толшаш шыже ~ шушаш шыже	(the) next fall
кодшо шыжым ~ эртыше шыжым	(in the) last fall	толшаш шыжым ~ шушаш шыжым	(in the) next fall

2. кодшо, эртыше ‘last’, толшаш, шушаш ‘next’

corpus.mari-language.com:

кодшо арня [610] эртыше арня [15]	last week	толшаш арня [6] шушаш арня [57]	next week
кодшо ий [3115] эртыше ий [430]	last year	толшаш ий [63] шушаш ий [644]	next year
кодшо шыже [206] эртыше шыже [15]	last fall	толшаш шыже [12] шушаш шыже [24]	next fall
кодшо рушарня [122] эртыше рушарня [19]	last Sunday	толшаш рушарня [12] шушаш рушарня [48]	next Sunday

Text

Марий йылмым кушто тунемаш лиеш?

Пытартыш ийлаште марий йылме дек шуко ег шүмангын: марий йылмым вес эллаштат тунемыт да шымлат.

Эше кодшо курымыштак финн, венгр да эстон шанчызе-влак – Матиас Кастрен, Фердинанд Видеман, Öдөн Беке, Йожеф Буденц – марий йылмым шымленит.

Кызыт марий йылмым финн-угор кундемлаште (Финляндийыште, Эстонийыште, Венгрийыште) веле огыл, тыгак Австрийыште, Америкыште, Германийыште, Японийыште да моло вереат туныктат ал'е марий йылме дене кылдалтше шанче пашам шуктат. Шуэн огыл йот элласе шанчызе ден студент-влакым Марий Элыштат ужаш лиеш.

Марий йылмым тунемашлан Марий Элыште, Йошкар-Олаште, Марий кугыжаныш университетыште 2002-шо ийыште кенез школым почмо. Кызыт тиде школыш кажне ийын түрлө элла гыч марий йылмым тунемаш шонышо-влак толыт. Кум арня жапыште тыште марла лудаш, возаш, кутыраш тунемыт, марий йўла да түвыра дене палыме лийыт. Йылмым школышто кок түшка дене тунемыт: ик түшкаштыже йылмым йөршеш палыдыме-влак, а весыштыже – шинчымашым келгемдаш шонышо-влак. Яра жап годым тунемше-влак театрыш, концертыш, тоштерлаш, школыш, йочасадыш, түрлө яллашке коштыт, кушто нуно шке шинчымашыштым терген кертыт. Мутлан, 2014-ше ийыште тунемше-влак ик арня Пошкырт кундемыште лийыныт. Тушто нуно эрвелмарий-влакын йылмышт дене палыме лийыныт, марий ешыш унала коштыныт да калык дене пырля кандырам (тошто марий куштымашым) куштеныт.

Теве мом тунемше-влак каласкалат:

Анна: Пошкырт кундемшыште ме шуко яллаште лийынна. Марий-влак пеш поро улыт да мемнам уло кумылын уна семын онченят.

Петер: Мыланем кандырам пунаш пеш келшен. Тиде куштымаш пеш тошто. Тудо калыкым уша да кумылым нӧлта.

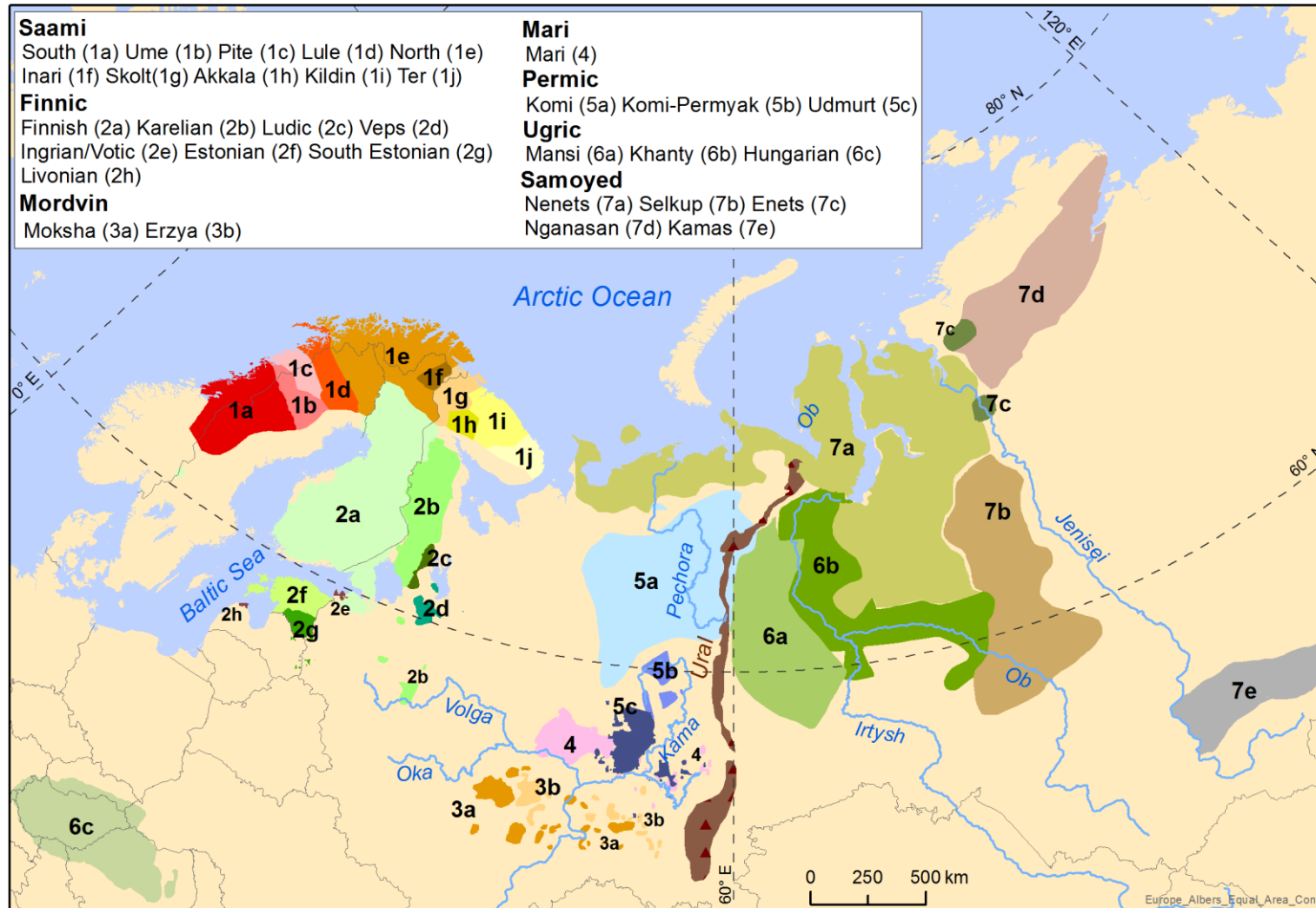
Майкл: Марий-влак шке йӱлаштым аралат. Мыланем кумалме вер пеш келшен, кызыт Европышто языческий вера шагал кодын.

Даниель: Мый шукертсек марий йылмым тунемаш шоненам. Марий йылме школ нерген мый интернетше пален налынам. Мый финн йылмым туныктем, сандене финн-угор йылме-влак мыланем лишыл улыт. Марий Эл Республикыште кум арня лийме мылам моткоч келшен. Тыште ен-влак тыгай поро улыт! Мемнам чыла вере тыге сайын вашлийыныт! Шоналташ гын, мый шке элыштем миллион ен-влак коклаште н'игӧ улам, а тыште изи гына республикыште ме кӱчык жаплан калыклан палыме егыш савырненна.

Школым пытарыме деч вара марий йылмым тунемше-влак марий радио да телевиденийште марла интервьюм пуат да школ нерген шке шонымашыштым каласат.

Марий школ марий йылмым тунемаш шонышо-влакым уло кумылын үжеш. Марий кугыжаныш университетын сайтше: marsu.ru.

Map created by Timo Rantanen for the BEDLAN project (bedlan.net/uralic)

Exercises

14.

www.youtube.com/watch?v=0Bi1o4J_Qpo

Марий калыкын тўвыраж дек утларак лишыл лияшлан эн ончычак, очын'и, тудын йылмыжым палыман. Марий йылмым туныктымо кенежымсе школыш коштшо-влак лач тидымак ыштат. Куд ег да чыланат йот эл гыч толшо улыт. Тидын гоным кажныже марий йылме дене сайын кутырен мошташ кумылан. Кенежымсе курс Марий кугыжаныш университетыште 5-ше июлышто почылтын да 25 июль марте шуйна. Тушто мемнан съёмочный группынат лийын.

Томас шкеже Люксембург олаште шочын-кушкын, изин'екак түрлө йылмым тунемаш кумылан. Кызыт тудо вич йылмым пала. Тиде люксембург, н'емыч, англичан, француз да венгр. Ынде кудымшо, марий йылмым, тунемаш кумылжо лектын. Томас марий кундемыш икымше гана ныл ий ончыч толын. Тунам шке семынже, марий калыкшат цивилизаций деч вараш кодшо манын, шонен. Но кунам кундемышкына логалын, чылт öрын, да марий йылмым келгын тунемаш шонен пыштен.

«Мый шонем,... марий йылме ... онай йылме. Мыланем ... финн-угор йылме-влак келшат, ... поснак... марий йылме мыланем келша».